

Red. și Adm.-(la):
Școala No. IV.
Str. Delavrancea 23
Apare la 5 și la 20
a fiecărei luni.

FOAIA ȘCOLARĂ

Abonamente:

Pe un an Lei 150
Pe jum. an Lei 80
Inserțiuni și reclame
se publică după tarife
Manuscrisele nu se
:: inapoiază ::

ORGANUL OFICIAL AL REVIZORATULUI ȘCOLAR DIN BIHOR

Laicizare și confesionalism.

Am mai scris și altădată, dar ni se pare că nici odată nu se scrie prea mult, deoarece problema se complică tot mai mult. Ca și în alte țări și la noi s'a lucrat și se lucrează la așa zisa laicizare a omenirii și deci la laicizarea și a școlii. Este vorba de separația dintre școală și biserică pe tărâmul educației dupăcum era vorba de separația dintre Stat și biserică pe tărâmul politic. Pe scurt putem spune că la această separație au contribuit și dușmanii, dar și amicii bisericii. Amicii bisericii au îndepărtat pe Dumnezeu de oameni fie că nu au fost ei însăși la înălțimea chemării lor, fie că au crezut că educația religioasă înseamnă învățarea pe din afară a unor formule stereotipe. Așa de pildă se critică mult exegeza germană, cu aerul său de savanțiac, din care a rezultat modernismul. Ei cu strălucirea științei lor au turburat apele curate ale credinței; iar alții prin același mască au împărțit pe creștini în atâtea tabere ce se urăsc între ele. Încât cercetările ultime în această direcție au ajuns la concluzia că cel mai mare dușman al bisericii și al iubirei creștine este confesionalismul, oricare ar fi el.

De aceia azi când savanții laici vin să despartă școala de biserică, o găesc pe acența sfâșiată. Reprezentanții orbiți ai științei, cari nu-și dau seama că și latura religioasă a sufletului omenesc este tot o realitate, susțin cu încăpăținare așa zisa școală neutră. Și le-a fost ușor să susțină această teză pentru că s'au găsit în fața corifeilor bisericesti cari se sfâșiau ei mai întâi între ei. Aceștia le-ar fi fost ușor să demonstreze nevoia colaborării bisericii cu școala, dacă ar fi rămas pe terenul psihologic-etic al religiei: puterea sentimentului religios. De sigur că a fost o greșală mare când s'a despărțit biserică de Stat, dar a fost o greșală enormă când s'a pus chestiunea despărțirii bisericii de școală. Școala neutră nu poate produce decât suflete indiferente, neutre, atât de nefolositoare omenirii; dupăcum și școala confesionalismului despot și strimț, nu poate produce decât suflete strimțe, intolerante și deci dușmănoase într-o măsură cât de mică. Și astfel asistăm la slăbirea credinței, fie din cauza unor clerici, fie din cauza unor laici și unli și alții neînțelegând problema. Slăbindu-

se sentimentul religios se slăbește și conștiința morală. Morala laică s'a dovedit neputincioasă, căci dupăcum bine spune un scriitor, s'a întâmplat că unii oameni corecți au devenit ateii. Să nu se uite însă că ei au fost corecți prin educația pe care au primit-o, care nu a fost ateii; iar în al doilea rând nu putem concluda că toți ateii vor fi oameni corecți. Ateii cu cât va fi mai incult cu atât va fi mai primejdios și mai rău. Și în sfârșit mai este o observație de făcut: că adevărații ateii nu sunt necredincioși; ei cred în principile lor, sau poate chiar în Dumnezeu, cărula i-au schimbat, de dragul științei, numele.

Să ne întoarcem însă la școală și să ne dăm seama de ce primejdie este pentru generațiile tinere crescute în spiritul sec al unei negațiuni. Nu în negație se poate forma generația creatoare a unui neam, ci în afirmație. Afirmația însă presupune credință iar nu neutralitate.

Prin urmare nici școală laică dar nici școală confesională, pentru că și una și alta contribuie la slăbirea credinței, atât de necesară omenirii. Această afirmație s'ar părea contradictorie și de sigur se vor grăbi și o tabără și alta să obiecteze. Reducând însă, deocamdată problema numai la neamul nostru, vom vedea că aparența contradicției dispare. Așa, trecutul ni-l martor că cele două biserici românești pe vremuri nu și-au afirmat nici catolicismul, nici ortodoxismul, ci credința strămoșească. Ambele biserici, în fond aceleași, s'au străduit să ne păstreze un popor plin de credință în Dumnezeu. Așa zisele școli confesionale se numeau astfel nu pentru că ele dau educație confesională, ci pentru că numai în forma aceasta puteau exista. Educația în aceste școli, unite sau ortodoxe, era creștină și românească. Era parcă o chestiune de bun simț, de dreaptă înțelegere a lucrurilor, ca să se ignoreze formele confesionale în care ne-a aruncat Istoria. Și era bine așa: Românii erau pe atunci creștini și Români, iar nu ca azi unli sau ortodoxi. Erau oameni deci mai înțelepți, mai cu bun simț și știau să împace și pe Dumnezeu și neamul acesta atât de încercat.

Se poate dar avea, și trecutul ne o dovedește, școală românească creștină, chiar în formele sale vechi

dar nu cu spiritul confesionalismului dușmănos de azi.

Nimeni nu poate dar să vină să susțină azi că pentru a scăpa de școala neutră, de școala laică, uită de seacă și chiar primejdioasă, trebuie să ne refugiem în școala confesională. Căci este cu totul altceva confesionalismul și cu totul altceva școala confesională. Aceasta poate exista, fără să se facă în ea educație confesională. Se va trece pe nesimțite peste diferența de formă și se vor deprinde copiii să creadă în Dumnezeu. Este de altfel și muncă zadarnică să demonstrezi copiilor o superioritate sau alta de formă, uitând că miezul învățăturii lui Crist este iubirea până la sacrificiu. Astfel că fără vota noastră și fără să lovim în alte școli, ajungem la părerea că școala de Stat, în care fiecare preot își face datoria sa duhovnicească este forma cea mai potrivită să unim școala

cu biserică. Avem dovezi înzecite ca să arătăm că preotul adevărat, indiferent de confesiunea sa, este cel chemat să ne dea școala bazată pe credință. Iar la țară, acolo unde învățătorul e chemat să facă aceeași sinteză suflătoare între știință și credință, el trebuie să fie tot atât de înțelept ca și strămoșii săi și să nu întunece românismul și credința cu umbrele unor forme cari își vor fi având rostul lor, dar nu în educație.

Cu această atitudine înțeleaptă, vom putea respinge ușor argumentele laicizaților și le vom putea dovedi că școala fără Dumnezeu este o primejdie și o aberație social pedagogică.

Este timpul să ne scuturăm mintea, să ne îndălțăm și să privim problema cu suflete liniștite. Altfel ne sdruncinăm zadarnic.

George Bota

Inspector șef al reg. II.

UN PRECURSOR AL UNITĂȚII: IOSIF VULCAN¹⁾

de OCTAVIAN GOGA

Se vorbește mult astăzi de sguduirea sufletească lăsată moștenire pretutindeni după război. În occident, scriitorii și artiștii, luând în cercetare frământarea generației actuale, urmăresc la tot pasul zestrea marelei cataclism. Ei găsesc, că viața nouă răsărită pe ruine are aspecte cu totul deosebite, că problemele ei s'au multiplicat, și că în vâlmașagii postbelic psihologia individuală apare mult mai complexă decât odinioară. Acești gânditori au perfectă dreptate: paralel cu formidabilele prăvăliri văzute, merg totdeauna și deslănțuirile aceluși vulcanism imaterial, care revoluționează lumea abstracțiilor. Nu știu, sub acest raport al transformărilor radicale de pe urma războiului, ce s'a schimbat mai mult împrejurii noastre: harta politică, ori harta sufletească a Europei? În ori ce caz, în bătaia furtunii recente s'a plămădit un om nou, o conștiință nouă, o morală nouă... care nu s'a definit încă în mod categoric, dar pe care orientarea fină a artiștilor o sesizează și o despică necontentii...

Ce-am afirmă însă cu toată hotărârea, e că în mijlocul încălțării universale, acolo unde ciocnirea a luat caracterul de desrobire națională, sguduirea a fost mai puternică. S'ar putea zice, că în oceanul de foc, la popoarele care au luptat pentru independența lor, flăcările au țâșnit mai sus. E explicabil acest fenomen, fiindcă instincte și patimi cu totul speciale au fost puse la contribuție în aceste insule chinute. Desrobirea națională e un capitol care se trăește rar, poate odată numai în istoria unui neam. De-acela, mi se pare că generația noastră, pe urma războiului care ne-a dat întregirea a trecut printr'un vârtej de emoții mult mai elementare aici decât în alte părți. Transformarea psihologiei la noi e, deci, mult mai evidentă. Desrobirea nu înseamnă numai recucerire de teritoriu, ci o contopire

de energii descătufșate. Pe urma lor intervine totdeauna o lărgire de orizont, o expansiune de nervi și de simțire, sufletul de veacuri al unui popor își mută atvta lui. Acest lucru s'a petrecut la noi. E firesc astfel, că și aici cel zece ani din urmă au zămășit omul nou, al cărui resorturi sunt mult mai complicate ca odinioară. Poate că în alergarea cotidiană pierdem din vedere realitatea, dar ea se verifică cu o mare ușurință. Să se coboare ficare în trecut în subconștientul lui și să facă, cum am zice, o inspecție sumară. Cercetați problemele pe care le aveți astăzi, priviți preocupările care vi se pun, cumpăniți întrebările care dau năvală și comparați acest furnicar al prezentului cu colțul liniștit de-acum zece ani și mai bine. Veți constata din primul moment, că deodată cu lărgirea patrimoniului general s'a lărgit și comprehensiunea individuală, că nu numai țara s'a mărit, că noi înșine am crescut cu ea, și că această creștere s'a săvârșit cu acea repriziciune minunată de care vorbesc poveștile noastre populare...

Evident că în acest proces do prințită augmentare a proporțiilor, legătura noastră cu ce-a fost, s'a slăbit. Fierberea actualității cu sgomotul ei robește azi toate atențiile. Noua epopee ne-a strivit cu aducerea aminte lacrimile de demult. Suntem prinși de clocotul amețitor al noutății care ne-a cutropit: țară nouă, vorbe noi, exigențe noi... Trecutul?... Trebuie să facem o sforțare, ca să mai putem relua firul de odinioară. Trecutul s'a retras par'că, undeva departe, foarte departe. Poate că a fost prea primitiv în rosturile lui, ca să-l putem îmblina într'o continuitate normală cu tot ce vedem astăzi, poate că-l umbresc sbucnirile care au venit în urmă. Adevărul e, că în memorie ni se eclipsează din ce în ce conturile proprii noastre vieți și că pentru mentalitatea curentă a perioadei actuale, sbucnirile

¹⁾ Căminăria) întru la Oradea pentru mărirea fondului necesar ridicării unui monument lui Iosif Vulcan.

unii petec de Ardeal cu întâmpinările modeste de-acum douăzeci de ani apare ca o rudă săracă pe care o vizităm rar și dela care plecăm grăbiți cu sentimentul de jenă sau chiar de umilință al unor anume întâlniri neprevăzute...

Spuneam că sguđirea sufletească a generației noastre a fost mult mai accentuată la popoarele care prin război și-au dobândit neațărnarea. În țările cu vechi așezări, ori-cât marcat se resimte tipul omului nou, el păstrează totuși o linie evolutivă și nu e produsul unui salt... Cultul trecutului se menține în strălucirea tradițională. Mai mult: s'ar părea că în mobilizarea tuturor forțelor au fost desgrupăți acolo și morții ca că se înșiruc în lince de luptă, că acești morți stăruie și astăzi încă pe la toate răspântiile și îndeamă la muncă...

Ei bine, în dorința noastră de-a ne atășa cât mai grabnic civilizației din apus trebuie să imităm exemplul. Ori cât de umil în simplitatea lui-rustică, ori cât de izolat de complicațiile înfrigorate ale actualității, noi trebuie să ne regăsim trecutul. Trebuie să-l scoatem din negura unde s'a distanțat, să-l poftim la masa noastră, să ascultăm înțelepciunile bătrânești ale acestui oaspe venerabil, și să descifrăm din ele impulsurile prezentului. O asemenea rectificare de conștiință nu se impune numai ca un act de pietate, ci ca o măsură de reală fortificare a structurii noastre de gândire. Trebuie să vedem limpede în cartea destinului, să ne dăm seama ce-am fost și ce suntem. În definitiv, România nu e un îmbogățit de război improvizat dintr'un capriciu de nebunle a continentului, ci rezultanta logică a unor străduinți din vechime, care se găsesec toate stratificate în laboratorul de simțire al fiecărui cetățean...

Operația aceasta de reintegrare în trecut a generației actuale trebuie să se facă fără amănare. Trebuie să revivim de după paravanul aprins al războiului imaginea clară a vechii noastre de-acum câteva decenii. Va răsări în curând istoricul care să ne dea sinteza acelor vremi, să lămurească secretul de existență al milioanelor, care pe deasupra și pe dedesubtul hotarelor seculare și-au comunicat fluidul lor miraculos... Va veni și marele evocator, artistul cu intuiția lui, să ne desgroape morții din Ardeal...

Cum stau și-mi reamintesc zilele de demult prin care ne-am strecurat cu ochii deschiși, și cum încerc să-mi înseliez în câteva linii rezumative caracterul epocii, impresia cea mai vie mi-o dă dela început nota patriarhală a lumii noastre deatunci. Subt apăsarea politică a regimului trăiam în condiții minusculare de dezvoltare. V'aduceți aminte: patru licee, n'aveam un teatru, o universitate. Din aparatul de stat eram ostracizați, pela orașe scotea capul câte-un avocat, se agita o gazetă. Vremuri potoli'e de mocrine surdă... Abia biserica, lăcașul de ocrotire al tuturor desmoștenișilor, ne mai oferea un scut și-o apărare... Căta sfială, căta cuvântă, căte bănueli acumulate într'o blată societate o-

ropșică... Închideți ochii o clipă, și reconstruiți crâmpiele fugare: ce potență enormă era pretorul, cum smulgeau jandarmii tricolorul în cosițele fetelor la horă, cum se ivea fișpanul în landoul tras de patru cai ca o apariție medievală în calpag cu egretă și dolman cu brandenburguri, stărnind respect și legitime temeri în toată lumea... Rechemăți bucuriile de atunci: o adunare a „Asociației” dela Sibiu, un concert dat de-un tenor problematic dela București, o alegere de proto-pop cu controverse între două partide... Totul se depăna în surdina, într'o oftare blândă și fără ecou... De sigur, orizonturile erau strâmte, aspectul general părea simplist, fără relief și fără culoare. Ce temperamente excepționale puteau să se sbată în acest microcosm, în care sinodul eparhial ținea loc de parlament? Ce avânturi literare puteau prinde, într'o vreme când toți fruntașii noștri scriau cu u scurți? Ce probleme colective puteau cere cuvânt la un popor, în zilele când pentru un articol de gazetă în doi peri autorul făcea doi ani de pușcărie? Probabil așa se întreabă mulți în goana febrilă a prezentului, și se complac în eclipsele lor de memorie. Greșesc, fiindcă aici la noi într'un cadru îngust, adevărat, și fără multe manifestări palpabile, dar a mijit un val de sbuciumare intensă.

Tocmai aceasta ar fi rolul artistului de care aminteam, un romanțier sau novelist bunăoară, din ceata marilor răscolitori, să descindă în adâncime, dincolo de spuma aparențelor, și ca un cântec de departe să ne revivie acel suflet veșnic al Ardealului românesc, care a scăpat neatins de toate obezile, să zugrăvească scene de infimitate, să scormonească detalii cu pitorescul lor, să spulbere vâlul de uitare așternut pe-o rețea fermecată și să prindă în accente tainice acea poezie a așteptării pe care instinctul nostru de conservare ne-a transmis-o din tată'n fiu, din neam, în neam ca pe-o sfântă și înfricoșată taină de familie...

Doamnelor și domnilor, acest creator nu s'a arătat încă.

În lipsa lui va fi greu să înțercăm cu stângăcia noastră deșteptarea trecutului, nu fiindcă ani mulți ne despert de el, ci pentru-că mulțimea nemăsurată a întâmplărilor ne-a apucat în mrejele ei și ne-a schimbat cu desăvârșire. Ca să ne apropiem măcar în treacă de atmosfera zilelor de odinioară, trebuie să evadăm cu totul din actualitate, să plecăm cu gândul la țară, undeva pe valea Crișului Repede în vre-un colț bucolic, cu țărani de-ai noștri plini de mizerii și de proverbe. Ar trebui să stăm într'o Duminică de vară la o margine de sat, să privim lung cum se revarsă casele albe una lângă altă, gata parcă să se strângă de frică și mai mult laolaltă. De acolo s'o luăm domol înainte, să urcăm sprânceana de deal spre biserică cu umerii țuguleți, care-și pleacă la vale acoperișul de gindile spre amândouă părțile satului cu un gest protector, ca o cloșcă hotărâtă să și apere puii... La o cotitură din-

spre apă ne-am opri la o casă de zid, vâruită proaspăt, cu arminden la poartă și cu mușcată în ferestre... După geam tocmai s'a ivit o năframă roșie: e domnișoara Silvia... N'aveți teamă, doamnelor și domnilor, nu voi face o incurșune în domeniul scriitorului care va să vie, nu voi începe cu o pagină de roman, dar vreau să zic, că aceste sunt elementele trecutului nostru: satul cu toate strădanile lui, părintele Onofrei, dacă e mai bătrân, părintele Terențiu, dacă e mai tânăr, un frate purtat cu bani de împrumut pe la universitate și ajuns avocat la oraș și negreșit domnișoara Silvia... Iată galeria de atunci, oameni buni, blânzi cu vorba domoală și cu ploapele mulate într-o melancolie resemnată. Romancierul de mâine se va furișa de sigur în interiorul lor, și din mozaicul acestor vieți va închege tabloul monumental al Ardealului în ajunul desrobirii.

În acest mediu se încadrează regretatul Iosif Vulcan, a cărui amintire o sărbătorim azi.

* * *

E, poate, cea mai reprezentativă figură culturală din jumătatea a doua a veacului trecut la noi. Cincizeci de ani au apărut cărțile lui, patru decenii încheiate a pâlpiț revista *Familia*, sfios dar fără încetare. La vremuri tulburi, în zile de obidă, se ivesc la toate popoarele astfel de scriitori modești și harnici, pentru cari problemele literare se confundă cu necesitățile de viață, condeie care nu trec hotarul artei eterne dar sunt totdeauna în vecinătatea ei și-l netezesc drumul. Sunt precursorii, ei poartă o torță în mână vestind pe Mesia. Acești autori ridică din operele lor piedestalul pentru gloria celor pușini. Când le mai deschidem cărțile prăfuite cu-o pietate blândă ni se pare că am trecut pragul unor bisericiuțe dela țară, cu pereții înguști, cu ferestrele aburite. Sufletul lor luminează ca o candelă la icoana Maicii Domnului. În asfel de lăcașuri umile și părăsite se poate murmură ori-când o rugăciune.

Iosif Vulcan, fiul Bihorului, a fost din această tagmă nespuse de utilă, fără de care, nu s'ar putea închipui toată evoluția noastră literară. Cei cincizeci de ani de activitate, în cari acest paznic de poartă a românismului, aici în Oradea, la granița noastră etnică, s'a trudit fără răgaz, au fost ani cu spor. Într-o societate începătoare, care lua primul contact cu civilizația, el a introdus abecedarul artistic. Un meritos pedagog în ale literaturii pentru copilăria unui popor. Cu multă abnegație și cu un real talent în descoperirea nevoilor multiple, Vulcan a făcut „lutaror toate”, cum spune scriitura. De pe la 1860 când era student la Budapesta, unde nu peste mult a pornit *Familia*, neobositul propagandist a stăruit în toate genurile cu entuziasmul particular al vremii lui. Era pe-atunci și aici și peste Carpați o adevărată resurrecțiune, un neastâmpăr fecund al tineretului intelectual. Ocidentul smuls din toropeala post-napoleonică își asvârlea departe avânturile păti-

mașe. Romanticismul în floare mușcă toate fibrele și crește o sensibilitate specială.

Iosif Vulcan, resimțea și el impuisurile epocii, frăgețe, primind influențele indirecte, nu dela izvorul infimial. A scris, deci, poezie, nuvele, romane, piese de teatru. Cu-o grabă uimitoare căuta să umple golurile de veacuri. Avea în sfotârile lui ceva din efortul cu care ne apare înzestrată perioada noastră de procreație din veacul al nouăsprezecelea. După o amorțire îndelungată energiile latente tresăreau fără frâu, cu o admirabilă savoare virginială. Un neam întreg se trezise din somn, se frecase la ochi sub Maior, Șincal și Klein și-acum se scutura din tot trupul, de-l trozneau încheieturile. Din Principatele Unite se făcuse Regatul, după botezul de foc dela Plevna; scria Alexandri, scria Barțiu, pe orizont se ivise ca o împletitură de fulgere strofele lui Eminescu. România modernă era pe drum. În această unanimă răscolire în care se agita parcă fiecare atom, Vulcan participa în permanentă cu toate puterile lui. Lira se înstrună în fața măreției momentului și într'un ton ușor dar sprinten vibrau emoțiile lui. Un astru destul de palid în constelația literară de atunci, el se rotea împrejurul soarelui și-i trimitea stilhuri de-o mișcătoare devoțiune lui Vasile Alexandri:

*Cu știi creștin smerit ce vier
La un altar a se închina,
Așa m'apropiu eu de tine
Vind s'adun mărirea ta,
Și cum creștinul își găsește
Acolo mângâieri cerești,
Așa renasc eu sufletește:
Cu lira tu mă'nlinești.*

Sunt versuri simle, în matca lor nu se pravălesc bolovani mari, dar închipuiți-va, prin anii optzeci, în casele cărturarilor noștri din umbra satelor, ce fosforescență vie de credință, ce ascuțire a simțământului național lăsașu pretutindeni. Nu uitați, că trăim tocmai în era de prigonire a lui Coloman Tisa, când fantoma Ungariei unilure orbise toate mințile ungurești. El bine atunci, Vulcan, din mijlocul lagărului dușman își trimitea cuvântul lui de îmbărbătare sonoră:

În van orice sforțare.

În van combat Românul, el nu va mai pieri!

C-o mândrele dărză, el strănepotul episcopului Samuil, lua postură de apărare în fața fiecărei lovituri și răspundea cu apoteoză „Zămbrului lui Draoș”, versifica „Gorunul lui Horia”, plângea cu „Orfana Crișului”. Erau zadarnice toate ordonanțele ministeriale, prin care se închideau școlile primare, zadarnice condamnările în procesul memorandumului. Preoți, învățtori elevi de liceu, iluminați cu toți ca de magia unui vis, recitau imprecățiile din „Lira mea”:

*Iancule viteaz,
Scoală-te, fii treaz,
Că nu-i bine'n țară,
Via dușmanii iară...*

Cine să le-aplice acestor svăcniri de protestare, în

care un popor întreg își zângănea lanțurile, cine să le aplice rigurile ritimului și glaciarele rețete de prozodie savantă? Cine se mai întrecăbă, dacă a fost impecabil zugrăvit stindarul cu care s'a dat o luptă și s'a câștigat o biruință? Poezia lui Vulcan apare ca o bătură reconfortantă a vremii lui, simplistă în compoziția ei dar cu efecte salutare . . .

Ca în versuri, el se cheltuia cu aceeași căldură și în proză. Volumele de nuvele i se citeau de fetele de popă, de junii am rezăți, și pe la balurile adunărilor generale ale „Asociațiunii” de acum patruzeci de ani paginile din *Sclavul Amoralui* sau din *Ranele Națiunii* trebuie să fi fost subiect de conversație și prilejuri de intrigi sentimentale. Azi s'au demodat firește, au ieșit din prețuirea publicului cititor. Motivul e, că literatura nouă a trecut galopând pe deasupra lor și toată conformația noastră de gândire a fost supusă, cum spuneam pe urma evenimentelor, unor revizurii extraordinar de repezi. Dacă le răsfoim astăzi, s'ar părea că sunt mult mai vechi, decât vârsta lor adevărată. Aceeași poveste și cu teatrul lui Vulcan. Bătrânul publicist e un fel de Nestor al Thaliei în Ardeal. Cele vreo opt comedii, împreună cu drama *Ștefan Vodă cel tânăr* care a văzut lumina rampei la *Teatrul Național* din București, au făcut deliciile auditorului popular fără întrerupere și dacă nu mă înșel și astăzi țin recordul la reprezentațiile de diletanși. *Gărgăunii drogostei*, *Măța cu clopot* sau *Prima rochie lungă* au călătorit în toate părțile la fel cu *Piatra din casă* sau *Vlăduțul mamei* ale lui Alexandru. Mi-aduc aminte, eram student la universitate, când am văzut pentru întâia dată *Ruga dela Chisetău* într'un sat din Banat, pe-o scenă ridicată într'un local de școală, cu o cortină multicoloră înghesbată din catrințele și covoare, o cortină rebelă care la sfârșit de act nu acoperea decât până la glesne corul țărănesc. Era o veselie împrejur, pantofi cocheti și bănațencelor ne stârneau admirația, publicul fredona arii din piesă râsul gălgâia din toate unghiurile, în vreme ce un preot bătrân de pe Mureș se cam supăraseră în scaunul lui și striga din răspuțeri: „Trageți lepedeul!” . . . Vremuri sănătoase de inocente bucurii patriarhale. Cât a trecut de-atunci? A murit și părintele, Dumnezeu să-l ierte, au îmbătrânit și cântecele, s'ar părea că am îmbătrânit și noi . . .

Vulcan a crezut cu multă însuflețire în nevoia unei mișcări teatrale în Ardeal. Fie că vedea în ea posibilitatea unei reînnoiri naționale care dejuca ochiul vigilent al autorităților ungurești, fie că îl atrăgeau manifestările de acest gen el a înființat „Societatea fondului de teatru” și a lucrat zece de ani ca să-și realizeze visul de-a vedea în Ardeal o trupă românească. Adunările societății lui an de an se desfășurau paralel cu ale „Asociațiunii”, praznice sărace dar înduioșătoare ale unui popor orfan. Subt binecuvântarea capilor bisericesti de ambe confesiuni, roiau frunțașii din toate

unghiurile la asfiet de neazii, se suspendau pentru un moment niște certuri provinciale, totul lua un aspect solemn și grav, iar la băncuț, președintele cu frumoasă lui vigoare bătrânească, cu glas de clopot și cu o lacrimă fărâmată în pleoape, își rostea toastul pentru „fenicia română” invocând pe Cornelia mama Gracilor sau mama lui Ștefan cel Mare din balada lui Bolintineanu . . . Nu-i așa, că tabloul cu tot farmecul lui idilic ni s'ar pare acum că vine de foarte departe, că se pierde cum am zis e, în noaptea timpurilor? . . .

Care a fost concepția literară a lui Iosif Vulcan, crezul intelectual în puterea cărții până la bătrânețe a ținut un candel în mână? Publicistul dela Oradea e ultimul vâstar al școlii latiniste la noi. Într-o vreme când pe urma *Convorbitorilor* și-a scriitorilor veniți după Alexandru, literatura a descins în sfârșit pe pământul nostru și ca limbă și ca inspirație, părăsind înălțimile vaporoase ale ideologiei cipriote, în Ardeal vechea manieră tot s'a mai sus inut încă. Poate ca un razim sufletec împotriva asuprii strelce, ca o compensație pentru suferințele prezentului vitreg, cărturarimea noastră simțea încă trebuința zeflor traco-romani. Ne reînșam cu mintea după arcurile de triumf ale cetății eterne, fiindcă acolo nu ajungea ordinul ministrului Hieronimy, visam de splendorile Romei ca să găsim acolo măcar o platformă de amor propriu. Dincolo de munți începuse o viață de stat care angaja interesul tuturor, noi eram paralizați în acțiune și din contemplarea trecutului scoțeam argumente pentru ziua de mâine. Deaceia, latinismul nostru s'a perpetuat și-a rezistat vremii, deaceia el n'a fost aici numai o formulă trecătoare de evoluție literară, el un fel de evanghelie pentru toată lumea, așa putea zice un azil moral al celor năpăstuiți. Traian și Decebal murisără demult în amintirea acestui colț de pământ, plecaseră și din palatul de cleștar al mitologiei populare, dar reînviați odată de Istoriografia ardeleni, ei au cerut o nouă cetățenie aici, au început să guverneze, să primească invitații la toate sărbătorile, să asiste la botezuri și la ospete . . .

Iosif Vulcan, ca mulți alții, a fost poetul lor de curte și le-a rămas credincios până la moarte. Naționalismul lui intransigent a purtat această pecete a descendenței latine, care era o lozincă militantă. În poemul dramatic *Deșteptarea lui Traian* el își sintetizează credința. Poetul apare o „sentinelă din culmea de Carpați” cărăra împăratul roman i-s'arată, ca împreună să treacă în revistă toate provinciile românești libere sau subjugate. Glasul lor evocator e ascultat. Ele se ivesc pe rând în costum național, primesc încurajări după plângerile lor, se prind apoi de mână și ingenuchiază în fața plămuitorului, care le retrimite la datorie și le toarnă încredere pentru viitor.

Ștergi lacrimile tale,
Poporul meu străbun!

Da, era dogma unității, exprimată cu mijloace ru-

dimentare uneori, cu destule expresii blăjenești în limbă, dar împede și categorică, negreșit, sub patronajul august al lui „Moș Trăian”. Iosif Vulcan însă n'a fost un cântăreț care se izola în turnul de ivoarie al trecutului fără să fie seama de problemele vremii lui. Dimpotrivă, a urmărit de aproape și-a înțeles toată svăcnirea subterană a integralității naționale, a fost chiar un plon conștient în opera de preparare a unirii. Nici nu se poate o legitimare mai luminoasă pentru izbânda unui proces milenar decât faptul că aici la Oradea, la granița noastră sufletească, patruzeci de ani am avut călimara unui scriitor. Această călimară, s'ar putea zice, a trasat și granița politică, tot ce-a venit în urmă n'a fost decât consfințirea unei biruinți câștigate de mult. Ca pretutindeni în istorie și la noi condeii a fost avangarda tonului . . .

Această concepție programatică a lui Iosif Vulcan se regăsește neconținut în paginile *Familiei*. Regretata revistă ar merita în adevăr studiul migălos al unui cercetător, care din coloanele ei de patru decenii ar putea reînchea pulsul intelectualității noastre, de atunci. *Familia* e un fel de buletin literar al epocii. Înfrățită după exemplul cunoscut al revistelor germane, publicația săptămânală trăia alăta vreme n'a fost numai o lectură de bună educație, un fel de îndreptar trebuincios pentru o societate începătoare. Dacă ar fi îndeplinit numai acest rol, ducând în fiecare Sâmbătă o bucată literară, o dare de seamă a unui bal sau o ghicitoare de sabă aproape o jumătate de secol în casele românești, și atunci ar merita cunoștința noastră. *Familia* însă a făcut mai mult. Directorul ei a transformat-o într'un organ literar de seamă pentru vremea lui. Această revistă era un certificat pururi reînviat al unității. Scriitorii din toate părțile își trimiteau aci contribuția lor. Eminescu și-a publicat în paginile ei primele înfrigurări de patimi și de stele. N'a fost poet sau novelist român de ori unde, care să nu fi primit invitația neobositului animator. Mai e încă ceva; un fapt hotărâtor. Vulcan a descoperit cu instinctul de proorocie a artiștilor, punctul fix pentru orientarea lui. Într-o vreme când cărturărimea Ardealului se înfășura în îngustimea unei mândrii locale, când cei mai mulți fruntași politici de aici credeu încă în iluzia atavică a milosteniei dela Viena, când unii erau pe cale să-și facă intrarea în parlamentul de pe malul Dunării, băitânul Vulcan de zece de ani bătea drumul Bucureștilor. Pe la Academie, prin culoarele Teatrului Național, pe la diverse serbări se ivea silueta lui de stejar falnic cu obrazul rumen, dar cu ochii împălăjenți de emoție . . . El nu se întorcea numai încărcat de bucăți literare, care apăreau pe rând la gazeta lui, dar înregistrat toată creșterea continuă a unui organism, și venea acasă ipnotizat de îndemnul noui. În acest chip revista dela Oradea devenise pentru Ardeal un palpitant monitor al ideii naționale care aducea verbul mântuirii și făcea să treacă în suflete acea presimțire minunată ce presărase

de mult cu flori în mințile tuturor drumul armatei românești. De-aceia, cu toții pe vremuri am fost clienți *Familiei*, nu mai vorbesc de cei care-au crezut că pot avea un cuvânt de transmis tiparului, fiindcă aceștia și-au început ucenicia sub ocrotirile gazdei primitoare din Bihor. . .

Familia e meritul de căpetenie, cărțile lui pot fi uitate, *Familia* nu se uită. Ea rămâne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre.

* * *

Acest adevăr nu e constatare de ocazie în cadrul unei conferințe, ci o recunoaștere de-a cărei satisfacție răposatul a avut norocul să se împărtășească în viață.

Jubileul venerabilei reviste a fost o sărbătoare națională. Sunt douăzeci și unu de ani de atunci, dar mi-a rămas în memorie cu amănunt impresionanta manifestare. Cultura românească s'a pătruns în mod integral de însemnătatea momentului când o revistă împlinea patruzeci de ani de existență. Un pelerinaj s'a pornit atunci la Oradea. Toate societățile mai de seamă și-au trimis reprezentanții lor, au venit academicieni, au venit studenți, au venit preoți, au venit actori, era un cortegiu lung și variat. Orașul strălucind privea cu mirare dar nu cu neînțelegere această închinare, fiindcă directorul *Familiei* era stimat de concetățenii lui. Acasă, într'un elegant interior care trăda îngrijirile unor mâini delicate, ne-a primit Iericleiul patriarh alături de doamna Vulcan, cu obrazul luminat de zâmbet și mulțumire. A fost o defilare de urări, cuvinte într'aripate, un convoi de daruri, coroane de argint cu tricolor, a fost concert, declamații, flori, seara s'a jucat o piesă a autorului. . . Neamul întreg își trimitea omagiile pentru nobilul sbucium al unei vieți.

Am fost adânc mișcat de-această tăbucnire spontană. Veneam dela Budapesta, trimis de camarazii mei de universitate, veneam și în numele revistei „*Luceafărul*”, pe care-o înfripase nu cu mult înainte neastâmpătul nostru tineresc în tensiunea nervilor de douăzeci de ani mă sguduise emoția moșneagului. . . Mi-aduc aminte, noaptea întreagă mi s'a prelungit discuția băleților. . . cântece. . . pahare. . . planuri de revoluție. . . Amicul Istrate Miclescu sosit dela Paris, cu barbișon francezesc și cu versuri de Lamartine, ne ulmise cu retorica lui. . .

A doua zi la banchet s'a luat protocolul consacrat ardelenesc. S'au rostit toasturi pentru sărbătorit, a vorbit și primarul orașului în ungurește. Toți l-au proslăvit pe jubilat. . . El a răspuns cu obișnuită modestie și rotindu-și privirile peste noi toți au închinat pentru: unitatea sufletească a neamului. . .

Țiu minte agitata care mă slăpânea, ca un somnambul m'am ridicat de pe scaun și în tăcerea reținută o clipă m'am strigat urarea: Să bem pentru unitatea noastră politică. . . Nu știu să fi spus mai mult. Studenții m'au aplaudat frenetic, ochii primarului se făcuseră

mari, un protopop dinspre capul mesei mă privea speriat, ștergându-și fruntea cu o enormă basma roșie . . . Banchetul s'a sfârșit repede . . .

În forfoțeaua generală mă pironisem în colțul meu de masă cu barba în plept și cu buzele strânse. Deodată simt o mână pe umăr: era Iosif Vulcan.

M'a îmbrățișat, m'a sărutat pe frunte părintește și nu mi-a zis decât trei cuvinte: *Tu ai dreptate* . . .

† Văd. Maria Cosma n. Papp

După o viață zburdumată și suferințe îndelungate, în ziua de 15 Martie a. c. a trecut la cele veșnice în etate de 63 ani învățătoarea *Văd. Maria Cosma n. Papp* din Beiuș. Chinulă de o boală, pe cât de crâncenă pe atât de neiertătoare, cel din jurul ei erau siguri că sfârșitul se apropie și că apreciată muncitoare în curând are să părăsească șirele celor ce-și iștovesc puterile răspândind lumina culturii în străturile părăginite ale fiilor neamului nostru. Cu toate acestea sfârșitul ei a impresionat adânc pe toți, mai ales că la căpătâiul ei varsă lacrimi de durere doi părinți slăbiți de povara celor aproape 90 ani ce li apasă umerii și care copleșiți de durere, trebuie să vadă răsturnându-se una dintre proaptele de care se răzîmă venerabila lor bătrânețe. To'ul însă înzădar. Învățătoarea Maria Cosma nu mai este. Ea s'a dus pe calea de pe care numai este întoarcere, dar pe care toți au s'o facă..

În învățământ repausata învățătoare a funcționat peste 30 ani. A servit în această calitate în Curticium și Vașcău puțină vreme într-o comună din Banat, mai apoi în Rogoz pentru că în anul 1919 după eliberarea țărilor noastre să ocupe o catedră la școala primară de stat din Beiuș fiind cea dintâi învățătoare, din acest orașel numită de Consiliul Dirigent. Repausata, pe lângă că era o bună și harnică învățătoare, avea un talent și o plăcere deosebită față de lucrul de mână. În această privință a excelat totdeauna și falma proouelor mânilor elevelor sale trecuse departe peste hotarele regiunii în care-și desfășura activitatea. La o scurtă vreme după stabilirea sa ca învățătoare în Beiuș a înființat aici un atelier de cusături și țesături naționale. Cu produsele acestui atelier s'a prezentat la expoziția de mostre din 1921 din București. Aici pavilionul ei au fost onorat cu înalta vizită a M. Sale Reginei care a felicitat-o exprimându-și admirația pentru felul cum a știut să și aranjeze pavilionul și pentru gustul oles cu care a știut selecționa produsele expuse. Drept recunoștință pentru serviciile aduse industriei naționale i-a-a conferit diploma de onoare cu medalie de aur. În urma meritelor câștigate pe terenul cusăturilor și țesăturilor naționale, în timpul din urmă era să fie trimisă în străinătate unde cu frumoasele produse ale atelierului sau ale țărâncelor noastre, să contribuie la ridicarea prestigiului țării și

Doamnelor și domnilor, vedeți, ori-cât de complexă viața noastră de astăzi, câte o pagină desgroată din trecutul Ardealului face să vibreze coarde adânci . . .

Ridicați, deci, un monument lui Vulcan, aici unde s'a fărâmițat truda lui! Din acest bronz vă va vorbi o bucată de trecut, ale cărui rădăcini nu sunt înfipte numai în țara Bihorului, ci în inima noastră a tuturor . . .

neamului nostru în fața celor ce prea puțin cunosc călățiile sufletești și vrednicia poporului românesc. Moartea crudă însă a pus capăt, pentru totdeauna, acestui plan, căci doamna Maria Cosma nu e mai între noi. Ea s'a stins atunci când doria să mai trăiască spre a-și îngrijii părinții, a-și mângâia copiii și a-și servi țara cu dăruire și devotament.

Înmormântarea numitei repausate s'a făcut în ziua de 17 Martie. Prohodul a fost săvârșit în biserica ortodoxă de protopopii *Petru E. Papp și Moise Popavici* cu asistența alor trei preoți. Învățătoarea însă nu ținut să-și manifeste sima și iubirea ce o nutreau față de colegilor, prezentându-se în număr de peste 20 spre a o petrece la lăcașul de veci. După prohod părintele protopop a rostit o pătrunzătoare cuvântare funebrelă prin care s'a stors lacrimi din ochii mulțimei pe care biserica n'o încăpea.

La mormânt, în numele autorității lor școlare și-a corpului didactic primar, subrezvizorul locului a rostit următoarea cuvântare:

Jalnici ascultători,

Un bun prieten al acelei clase sociale care și-a închinat viața educației tinerimei, creșterii generațiilor și formării caracterelor a zis că învățătoarea — ca oricare educator — e ca o lumină: se consumă pe sine dând altora lumină din lumina sufletului său. Dacă e așa, apoi noi ne am adunat azi în jurul acestui mormânt ca să dăm pământului ultimele rămășițe ale unei *lumini* care 30 ani a stat sus și a împrăștiat cu priosință razele binefăcătoare ale culturii în ogorul înțelesit al poporului nostru. Așa prezentându-ni-se tristul eveniment care ne-a adunat aici, putem zice că viitorul morții a stins această lumină în timp ce se afla în plină funcțiune o a stins când se afla încă pe scările catedrei pe care trei decenii o a ilustrat cu atâta vrednicie.

Dăruită de Dumnezeu cu un talent deosebit în execuția lucrului de mână a cusăturilor și țesăturilor naționale, repausata colega a noastră fără multă considerăție la principiile ce se discută de multe ori în cercul oamenilor de școală de treizeci ani neîntrerupt a ținut să îmblin școala teoretică sau pasivă cu școala practică sau activă, dând în tot anul claselor sale aspectul unei expoziții admirabile. Activitatea ei nediscutabilă pe care o a dezvoltat pe terenul răspândirii portului, cusăturilor și țesăturilor naționale, a atras nu numai ad-

mirajia noastră, a celor ce ne aflăm în jurul ei și o cunoaștem, dar a atras și înalta atențiune a celor mai importanți factori ai vieții publice de stat. Așa i s'legam diploma de onoare cu medale de aur ce i s'a conferit la expoziția de mostre din 1921 din București, precum invitația pe care în timpul din urmă o primise pentru a reprezenta arta națională populară de care se interesa cu atâta căldură la o expoziție mondială din orașul Philadelphia. Această invitație însă o aflat pe patul suferințelor, luptându-se cu cele mai groaznice dureri ale căror sfârșit este cosciugul rece și groapa deschisă ce ni stau în față.

Socotind dar frumoasa-i activitate dezvoltată în școală, meritele incontestabile ce și le-a câștigat pe terenul produselor de artă națională populară, socotind numeroasele conferințe științifice din acest domeniu la țară pentru a convinge poporul despre frumusețea și trainicia produselor naționale, repausata a făcut patriei un serviciu demn de recunoștința factorilor oficiali și a făcut o cinste deosebită corpului didactic din sânul căruia facea parte.

Când în numele autorităților școlare și a corpului didactic primar, aduc repausatei, aci pe pragul mormântului, expresiunea omagiilor noastre de recunoștință și admirațiune, ne asociem toată stăruința familiei și tuturor admiratorilor ei și-i zicem,

Să-i fie somnul lin și pontenirea vecinică, Amin!

Coleg.

PARTEA OFICIALĂ

No. 1420—1926.

Excluderi din învățământ.

Ministerul cu ordinul No. 13938—926 a dispus ca suplinitorul, Măneacă Ioan dela școala din comuna Secatură jud. Turda să fie destituit din postul unde funcționează pe ziua de 1 Februarie a. c. ne mai având dreptul să-și ia post la nici o altă școală din țară.

Oradea, la 16 Martie 1926.

No. 1828—1926.

Ministerul prin decizia No. 13134—926 a delegat pe dl. Vidu ca inspector general și îndrumător al învățământului muzical în școlile normale și primare pe ziua de 1 Aprilie a. c.

Oradea, la 10 Aprilie 1926.

No. 1728—1926.

Dl. C. Dănău diacon și profesor la școala normală din Tg. Jiu a tipărit o broșură intitulată: Cum măsurăm inteligența la copii, după metoda d-lor A. Binet și Th. Simon adaptat pentru nevoile școlii noastre. Aplicarea acestor metode aduce foloase învățământului din punctul de vedere al cunoașterii individualității copilului, al inteligenței lui naturale și rezultă o binefacere pentru educa-

tor. Ministerul găsiind că această broșură aduce servicii reale învățătorilor o recomandă pentru studiu.

Oradea, la 7 Aprilie 1926.

No. 1813—1926.

Tipografia și librăria diecezel ort. rom. din Arad dorind a contribui la dezvoltarea gustului de citit, la răspândirea produselor de valoare din literatura noastră românească și a le face accesibile aceste produse tuturor păturilor noastre sociale, a înființat încă în anul de rășboiu, biblioteca Semănătorul din care au apărut până azi și sunt sub tipar aproape 200 volume.

În considerare că aceste volume conțin opere selecte din literatura noastră și ca atare pot contribui la un progres mai mulțumitor din studiul limbii și literaturii române și având în vedere că se vând cu un preț redus, din partea noastră recomandăm cu cea mai mare căldură ca să procurați aceste volume.

Oradea, la 10 Aprilie 1926.

No. 1745—1926.

În ziua de 24 Martie a. c. D-nii Inspectori Gh. Stoinescu și Gh. Tulbure deplasându-se la Beliu au aflat acolo pe învățătorii Dobrișan G. din Agris, Bore Const. din Cărand, Cursu Teodor din Nermiș, Popescu I. din Groși, Păreanu I. din Bochiu, Mărănga I. din Urviș, Bălan Al. din Botfeiu, cari împreună cu învățătorii I. Șevci, A. Riza, E. Roiban și P. Riza și Al. Bota din Beliu suspendaseră cursurile cu dela sine putere și fără concediu aprobat și se aflau la târg. Faptul acesta constituind o abatere deli datorie și o vădită disconsiderare a ordinelor noastre categorice și deseori repetate, nu-i răzi învățătorii prin aceasta sunt pedepsiți deocamdată cu detașarea salariului pe timp de 1 zi.

Aceasta se publică să servească ca exemplu tuturor învățătorilor din județ.

Totodată și pentru ultima oară se atrage atențiunea învățătorilor, că regulamentul și legea prevede o singură vacanță săptămânală Joi, după amiază.

Orice abatere dela regulament se va pedepsi fără nici o considerare.

Oradea, la 7 Aprilie 1926.

No. 1746—1926.

Cu prilejul retragerii sale dela departamentul instrucției dl. ministru al școlilor dr. Angheliescu a trimis organelor noastre de control următoarea adresă de mulțumită:

„No 1851—1926. În timp de patru ani cât am condus Ministerul Instrucțiunii mi-ați dat tot concursul pentru înfăptuirea operei școlare de care era atât nevoie. Prin activitatea rodnică ce ați desfășurat atât în școală cât și în afară de școală ați înscris cea mai frumoasă pagină din istoria renașterii culturale a României întregi. Părăsind astăzi acest Minister găsesc de a mea datorie să vă exprim cele mai călduroase mulțumiri pentru concursul ce mi-ați dat și vă asigur că nu voi uita nici odată munca, priceperea și devotamentul ce ați depus în împlinirea datoriei și în înfăptuirea acestei opere școlare. Ministrul Instrucțiunii dr. Angheliescu”.

Oradea, la 7 Aprilie 1926.

Revizor școlar: E. Popescu.